

СЕЦЕСИЈА ДРЖАВА У ДОКТРИНИ И ПРАКСИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

ДУШКО ДИМИТРИЈЕВИЋ*

С а ж е т а к. – Развој међународноправне доктрине о сецесији држава ишао је упоредо са еволуцијом правних схватања о државном суверенитету. Ова симетричност била је прожета филозофским премисама које произилазе из епистемиолошких становишта о појму државе и права уопште. Будући да савремена теорија о држави превазилази раније концептуалне приступе који сецесију свде на метаправни проблем, свака научно утемељена расправа претпоставља синтезу правне доктрине и праксе. Ово тим пре, јер процес сецесије покреће велики број правних питања од суштинског значаја за егзистенцију државе чије решавање захтева разветнију дискусију од оне коју подстичу политиколошке расправе или етичка начела са којима је овај феномен у вези. Одсуство кодификованих правила о сецесији, међутим, не пружа довољно простора за формулисањем егзактних и поузданих критеријума којима би се сецесија могла сматрати правно прихватљивом или оправданом. Пређашња емпиријска искуства о сецесији заснована на концепту о стицању независности кроз деколонизацију и самоопредељење или на идеји о ослобађању од стране доминације, експлоатације и потлачавања, имају акцесорно значење за савремену међународну праксу. Ово је донекле и разумљиво, јер легитимност ововремених сецесија произилази понајпре из унутардржавних разлога који претпостављају постојање тешких облика државне репресије, системске дискриминације или грубог кршења људских права, што најпосле онемогућава остваривање права различитих друштвених група на унутрашње самоопредељење. Истицање захтева за сецесију и њено остваривање у пракси, зависи стога не само од међународних политичких околности, већ и од реалних социјалних услова унутар држава у којима се правила и принципи позитивног међународног права ваљају примењивати.

Кључне речи: сецесија, право на самоопредељење, територијални интегритет, независност

* Институт за међународну политику и привреду, Београд,
и-мејл: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs

1. ПОЈМОВНА ДЕТЕРМИНАЦИЈА

У међународноправној доктрини не постоји општа сагласност око детерминације појма сецесије због чега се у правној теорији јављају различита значења, већ у зависности од идеолошких праваца којима теоретичари инклинирају. Но, без обзира на то да ли те различитости потичу из метафизичких учења природног права или из емпиријских налаза правног позитивизма, у доктрини се постављају једнака питања везана за феноменологију ове социјалне појаве. Питања обухватају правне и политичке разлоге због којих сецесија настаје, начине и средства којима се сецесија врши, као и последице које сецесија производи, а које коинцидирају стварањем нових држава или увећањем постојећих.¹ Да би се пружили адекватни одговори на поменута питања, претходно је потребно размотрити сам појам сецесије у међународном праву.

1.1. Рескриптивно значење сецесије

Илустративни пример рестриктивне детерминације сецесије садржан је у студији професора Џејмса Крофорда (*James Crawford*), са Универзитета у Оксфорду. Крофордово становиште полази од премисе да се сецесија може остварити само једнострано и уз употребу силе или претње силом.² Тим приступом, појам сецесије Крофорд своди на случајеве недобровољног отцепљења, чиме изоставља случајеве споразумне и мирољубиве сецесије. Крофордова концептуализација одриче сагласност државе претходнице и негира консензус у погледу остваривања једностране сецесије. Међутим, тим приступом Крофорд не искључује у потпуности могућност споразумне сецесије. Аргументујући тај став, он подсећа да је споразумна сецесија превадала у периоду од окончања Другог светског рата, до завршетка процеса деколонизације. Једностране сецесије у том периоду нису могле проћи тест легитимитета, ако нису придобиле сагласност држава претходница. Уз то, новостворени ентитети нису могли ступити у нормалне међународне односе, ако пре тога нису примљени у Уједињене нације.³

На први поглед, Крофордовом налазу не би се могло нешто битније замерити. Ипак, суштински, његов налаз није изведен до краја, јер међународна пракса на коју се Крофорд обилато позива, није била кон-

1 У овом другом случају, сецесија се често пореди са иредентизмом чије је значење *sensu politico*, будући да подразумева идеологију чији је циљ етничка хомогенизација кроз промену државних граница и отцепљење дела територије држава где живе етничке или националне мањине, а ради њиховог припајања суседним државама. Видети: Markus Kornprobst, *Irredentism in European Politics: Argumentation, Compromise and Norms*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, pp. 8, etc.

2 James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford: Clarendon Press, 2006, p. 375.

3 *Ibid.*, p. 415.

зистентна, а још мање правно доследна, чиме је читав његов теоријски приступ остао лимитиран ставовима који имају релативни значај за позитивно међународно право. Крофордова тврдња да су једностране сецесије у периоду од Другог светског рата до завршетка процеса деколонизације морале проћи сагласност држава претходница, не потврђује постојање неког општег правила. Такође, ни генерализације које је Крофорд извео поводом детерминације појма сецесије *stricto sensu*, есенцијано не прате развој међународне правне праксе која се креће у правцу споразумног решавања највећег броја сецесионих проблема. Из наведених разлога, приликом детерминације појма сецесије, можда би било смисленије поћи од становишта које је изложио професор Марсел Коен (*Marchelo Kohen*), из Института за међународне студије у Женеви.

Коенова детерминација појма сецесије обухвата два вида отцепљења државне територије. Први вид подразумева отцепљење дела територије ради стварања новог независног државног ентитета, док други вид означава сепарацију дела територије ради припајања другој држави. Према Коеновом схватању, оба вида сецесије могла би да се одвијају без сагласности државе претходнице. У сврху помирења концепата једностране и споразумне сецесије, Коен софистички уводи и трећи вид отцепљења који подводи под појам „деволуције“, који према његовом мишљењу обухвата случајеве споразумног настанка нових држава од територија постојећих држава.⁴

Сагледавајући реалне околности у којима је Коен изнео своју појмовну детерминацију, може се уочити да иста не омогућава утврђивање правног садржаја појма сецесије. Ово тим пре, јер Коенова логичка генерализација не узима у обзир да процес стварања нових држава или припајања другим државама има сопствену правну динамику и политички развој који се у савременим условима везује за вршење права на самоопредељење. У позитивном међународном праву, остваривање овог права кроз ефектуирање „права на сецесију“, представља међународноправну обавезу чије испуњење не мора увек зависити од претходно договорених услова *sub modo*, или од примене конституционалних норми. Да је право на самоопредељење обавеза која важи *erga omnes*, указује и Коеново подвођење појма „деволуције“, под појам „сецесије“, што посматрајући *stricto sensu*, не одговара стварности, будући да се овај појам на међународном правном плану везује за постепени пренос суверених овлашћења, односно договорни пренос права и обавеза између државе претходнице и државе

4 Marcelo G. Kohen, *Introduction*, in: M. G. Kohen (ed.), *Secession, International Law Perspectives*, Cambridge: University Press, 2006, p. 3; *Le problem des frontieres en cas de dissolution et de separation d'Etats: quelles alternatives?*, in: O. Corten, B. Delacourt, P. Klein, N. Levrat (eds.), *Démembrement d'Etats et delimitations territoriales: L'uti possidetis en question(s)*, Brussels: Bruylant, 1999, p. 368.

сукцесорке који се одвија *ex lege*, у процесу деколонизације.⁵ Коеново давање другачијег назива сецесији, стога не помаже у напорима да се на доследан начин анализира и разуме правни аспект овог процеса и његових конкретних правних последица. Коначно, из изнетих гледишта може се приметити извесна ограниченост у погледу детерминације сецесије због чега је потребно изложити њено шире појмовно значење.

1.2. Екстензивно значење сецесије

Према становишту правних теоретичара Данијела Тирера (*Daniel Thürer*) из Института за међународно и упоредно уставно право Универзитета Цириху и Томаса Бурија (*Thomas Burri*) са Универзитета Сен Гален у Швајцарској, сецесија подразумева повлачење конститутивног дела државе са територијом и становништвом, ради формирања нове државе и то без обзира да ли се повлачење дешава уз пристанак или без пристанка матичне државе.⁶ Следством наведене појмовне детерминације, Петар Радан и Александар Павковић, професори са Маквори универзитету у Сиднеју изнели су нешто концизнију формулацију према којој сецесија представља процес који се одвија кроз повлачење територије и становништва из матичне државе, а чији исход *ex post facto*, треба да доведе до формирања нове државе.⁷ Кад наступи оваква ситуација и кад се констатује да је држава створена сецесијом стекла независност, више се не поставља питање да ли је то учињено са или без сагласности државе претходнице, односно да ли је држава створена употребом силе. Овом детерминацијом, Радан и Паваковић надовезују се на реалполитички приступ који заступају Тирер и Бури, а који превазилази ригидност Крофордове концепције о унилатералној сецесији.⁸ Њихова концептуализација, међутим, квалитативно је ограничена међународним признањем држава насталих сецесијом. С тим у вези, ваља уочити да „успешна сецесија“ не може бити лимитирана међународним признањем „значајног броја држава“, као што и „неуспешна сецесија“ не може бити детерминисана одсуством признања „довољног броја држава“. Тим пре јер међународно признање још увек не предста-

5 M. A. Kaplan, N. B. Katzenbach, *The Political Foundations of International Law*, New York: John Wiley, 1961, pp. 96, etc; Милан Бартош, *Сукцесија држава у сјадијуму деколонизације*, Међународна политика, Београд, 1968, бр. 444, стр. 19–21; James Crawford, *State Practice and International Law in Relation to Unilateral Secession*, Report, Cambridge: University of Cambridge, 1997, p. 2.

6 Daniel Thürer, Thomas Burri, *Secession*, in: Rüdiger Wolfrum (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford: University Press, <http://opil.ouplaw.com>, 15/12/2015.

7 Александар Павковић, Петар Радан, *Стварање нових држава: Теорија и њихова ошцељења*, Београд: Службени гласник, 2008, стр. 13.

8 Aleksandar Pavković, *Secession*, in: M. Sellers, S. Kirste (Eds.), *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*, Springer Science, Business Media B. V., 2018, pp. 1–6.

вља „конститутивни елемент“ за стицање државности, мада има значајног утицаја приликом остваривања независности новостворених држава, а тиме и у преобликовању једног политички несигурног стања у правно дефинисану ситуацију.⁹ Из истих разлога, идентификација „неуспешне сецесије“ са „покушајем сецесије“, чини се логички-правно несувислим закључком. Сецесија је пре свега вид територијалних промена или начин губитка дела државне територије и она не мора увек зависити од воље других држава.¹⁰ Такође, сам чин сецесије у међународном праву не зависи од правног статуса територије.¹¹ Појмовна детерминација сецесије *lato sensu*, стога се не ограничава на анализу њеног садржаја, већ обухвата и шири спектар питања са којима је овај феномен у конекситету. Детерминација се пре свега односи на утврђивање постојања државноправног континуитета међународноправног субјективитета државе претходнице, будући да држава претходница више не егзистира на отцепљеном делу територије.¹² Потом, детерминација се односи и на „замену једне државе другом у одговорности за међународне односе територије“, односно на сукцесију права и обавеза државе претходнице на нову независну државу или на државу којој се отцепљено подручје припојило.¹³ Детерминација сецесије као својеврсног „преображаја“ територијалног суверенитета упућује на закључак да се њен појам не може извести до краја без ослањања на међународноправну доктрину, која *per se* обухвата четири правца могућих теоријских промишљања.

9 О „независности“ се говори само кад новостворени државни ентитет треба да поседује капацитет за улазак у међународне односе са другим субјектима међународног права. Видети: James Crawford, *The Creation of States in International Law*, o. c., pp. 4–45; Mohammed Bedjaoui, *Fourth Report on Succession in Respect of Matters other than Treaties*, Yearbook of International Law Commission, 1971, Vol. II, p. 162.

10 Robert Jennings, Arthur Watts (Eds.), *Oppenheim's International Law*, Oxford: University Press; 2008, para. 276.

11 Christine Haverland, *Secession*, in: Rudolf Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, 2000, Vol. IV, Amsterda: Elsevier, p. 355.

12 Krystina Marek, *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Geneve: Droz, 1954, p. 6.; Gerald Fitzmaurice, *The General Principles of International Law*, Recueil des Cours Académie de Droit International, 1957, Vol. 92, p. 91; Daniel Patrick O'Connell, *The Succession of States in Municipal Law and International Law*, Cambridge: Univeristy Press, 1967, Vol. I, p. 8; J. H. W. Verzijl, *International Law in Historical Perspective*, Leiden: AW Sijthoff, 1974, Vol. II, p. 117; Стеван Ђорђевић, *О континуитету држава с посебним освртом на међународно-правни континуитет Краљевине Југославије и ФНРЈ*, Београд: Научна књига, 1967, стр. 13–36.

13 *Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties*, August 23, 1978, UN Doc. A/CONF.80/31, International Law Materials, vol. 17, pp. 1488–1517; *Vienna Convention on the Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts*, United Nations Documents A/CONF. 117/14, International Legal Materials, 1983, Vol. 22, pp. 306. etc.

2. ДОКТРИНА О СЕЦЕСИЈИ ДРЖАВА

2.1. Теорије негације

Према теоријама негације, позитивно међународно право забрањује све типове сецесије изван контекста деколонизације.¹⁴ Забрана се изводи из начина или средстава која се примењују током сецесије, као и из заштићеног објекта. У погледу начина остваривања сецесије, теорије негације генерално поричу могућност сецесије, било да се врше споразумно и ненасилно или једнострано и насилно. С аспекта заштићеног објекта, теорије негације полазе од становишта да сецесија доводи до повреде унутрашњег правног поретка државе, односно до угрожавања њеног суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности. Будући да сецесија представља „унутрашњу ствар“ државе, мешање са стране није дозвољено.¹⁵ Другим речима, ако би се друге државе или међународне организације умешале у процес сецесије који се одвија у једној држави, то би било у супротности са међународним правним правилом о забрани интервенције.¹⁶ Страна мешања и интервенције према теоријама негације третира би се за повреду унутрашње надлежности држава која је гарантована одредбом члана 2. тачка 7. Повеље Уједињених нација. Такође, и оружаном мешању са стране тумачило би се за повреду општег принципа о забрани употребе силе из члана 2. тачка 4. Повеље. Стога, сви случајеви сецесије који би били иницирани из разлога остваривања права на самоопредељење, па чак и случајеви који би били потакнути на миран и договоран начин, нису прихватљиви ако се њима доводи у питање суверенитет, територијални интегритет и политичка независност држава. За теорије негације сецесија не представља само незаконит чин с аспекта унутрашњег права, већ и противправан акт с аспекта међународног права који може нарушити међународни мир и безбедност. Наведена аргументација с аспекта важења савременог међународног права, делује на први поглед уверљиво. Али, кад се размотре практичне последице овог концепта, може се видети да та аргументација није до краја изведена, поготово у ситуацијама када постоји колизија једнако важних императивних норми међународног права (*jus cogens*), чија примена задире у унутрашње надлежности држава, а чија ефектуација захтева постизање баланса између легитимних захтева за територијалним променама и правно оправданих

14 Xavier Pons Raflos, *Secession in International Law*, Instituto de Derecho Publico, Barcelona, <http://idpbarcelona.net/docs/blog/secession.pdf>, 27/03/2020

15 Милан Бартош, *Међународно јавно право*, књига прва, Београд: Култура, 1954, стр. 272.

16 Alain Pellet, *Legal Opinion on Certain Questions of International Law Raised by the Reference*, in: Anne F. Bayefsky (ed.), *Self-Determination in International Law, Quebec and Lessons Learned*, Kluwer Law International, Hague/London/Boston, 2000, p. 99.

захтева за очувањем државне стабилности где би међународно право требало да остане крајње објективно и непристрасно.¹⁷

2.2. Теорије апстиненције

Теорије апстиненције полазе од претпоставке да сецесија није легалан, ни илегалан чин, већ један правно неутралан чин. Неутралност произилази из чињенице да међународно право не поседује правила о сецесији, па сецесију нити забрањује нити дозвољава.¹⁸ За међународно право, сецесија је прости факт који проузрокује ново чињенично стање које, када се устали и консолидује, постаје предмет правила међународног права. Тим правилима дефинише се новонастало стање, односно легализују се његове последице. Међународно право у оваквим ситуацијама доприноси одговору на питања: да ли је ентитет успостављен сецесијом и држава у смислу међународног права и да ли су друге државе спремне да тај ентитет приме за равноправног члана међународне зајединце. Улога међународног права у том смислу није садржана само у регулисању последица сецесије, већ и у надзирању спровођења међународних правила о међународном признању и сукцесији држава.¹⁹ Иако према теоријама апстиненције, сецесија „не повлачи вршење било којег права“ које потиче из међународног права, то не значи да је међународно право у потпуности индиферентно у односу на регулисање тока и последица овог социјално-политичког процеса.²⁰

Из наведеног следи неколико битних закључака. Наиме, према теоријама апстиненције произилази да међународно право не поседује правила о томе како се нека држава може дезинтегрисати, односно како се део становништва и територије може повући и отцепити од постојеће државе. Поменути закључак изводи се из становишта да су у постојећим државама народи већ остварили право на самоопредељење, те да се његово вршење више не претпоставља. Овакав приступ своди право на самоопредељење на његову унутрашњу димензију, односно на „унутрашње право на самоопредељење“ које је у пракси изједначено са државним суверенитетом.²¹ Главни разлог за такво поимање произилази из кодификованог правила о заштити територијалног интегритета које важи у односима између држава, али не и у односима унутар држава.²² Ако би наведено становиште

17 Francesco Palermo, *Territory and the Law of Ownership: From Misunderstanding to Opportunity*, in: Matteo Nicolini, Francesco Palermo, Enrico Milano (eds.), *Law, Territory and Conflict Resolution: Law as a Problem and Law as a Solution*, Boston: Brill Nijhoff, 2016, p. 25.

18 Hurst Hanum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1990, pp. 27, etc.

19 Daniel Thürer, Thomas Burri, *o. c.*, para. 42.

20 James Crawford, *o. c.*, pp. 388, etc.

21 Hans Kelsen, *The Law of the United Nations*, London: Stevens & Sons, 1950, pp. 51, etc.

22 *Draft Declaration on Rights and Duties of States with Commentaries*, Yearbook of International Law Commission, 1949, pp. 287, etc.

било тачно, логично би било поставити питање, да ли је уопште могуће вршење права на самоопредељење које обухвата и право на сецесију? Сматра се, наиме, да је то ипак могуће, али само у одређеним нестабилним друштвено-политичким околностима када се покреће питање остваривања права на самоопредељење и то најпре његовог унутрашњег вида који значи слободно одређивање сопственог политичког статуса, то јест политичког и друштвеног уређења у постојећој држави (тзв. *унушрашњеј самоопредељења* или *народне суверености*), а затим, у случају његовог изостанка и спољног вида који обухвата право на формирање независне државе, односно право на слободно удруживање или интеграцију са постојећом државом (тзв. *спољној самоопредељења* или *државне суверености*). Кад наступи ова друга ситуација, теорије апстиненције не искључују могућност остваривања сецесије. Ово тим пре, јер односе унутар држава ове теорије посматрају као фактичко стање које може бити промењено политичким процесима. Међутим, да ли ће државе дозволити или ће одбити остваривање овог права предузимањем контрамера, зависиће искључиво од њих самих. Ако би државе дозволиле вршење спољног самоопредељења, тиме би прихватиле сецесију, а ако би остваривање тог права одбиле, онда би им преостала могућност да у складу са својим унутрашњим правним поретком и општим правилима међународног права предузму одговарајуће мере којим би се супротставиле подривању свог суверенитета и територијалног интегритета.

2.3. Теорије афирмације

Насупрот раније поменутих теоријама, теорије афирмације дозвољавају све типове сецесије. Нормативну подлогу овим теоријским схватањима обезбеђује политичка теорија, која подстиче право на сецесију кроз остваривање права на самоопредељење. Полазећи од тзв. *теорије примарној права*, теорије афирмације тврде да одређене друштвене групе поседују инхерентно право на самоопредељење. При томе, у зависности од категорије друштвене групе утврђују се и различити нормативни критеријуми које би група требало да испуни да би остварила право на сецесију. Кад чланови групе поседују личне особености попут припадности народу, нацији или етницитету, групе имају могућност остваривања права на сецесију независно од стварног постојања политичког организовања и удруживања (тзв. *теорија аскриптивне групе*). С друге стране, кад чланови групе не поседују поменуте особености, групе ће без обзира на унутрашње различитости, такође имати могућност вршења права на сецесију кроз својевољно удруживање у засебну и независну политичку јединицу (тзв. *теорија асоцијативне групе*). Сматра се, наиме, да било која асоцијативна група која може формирати већину за доношење одлуке о

отцепљењу демократским путем, односно путем плебисцита има право на сецесију (тзв. *чиста теорија плебисцита о праву на отцепљење*).²³

Следствено наведеном, могло би се закључити да теорије афирмације потврђују остваривање права на сецесију. То право гарантовано је у зависности од личних (аскриптивних) особености и воље групе која жели да оснује независну државу (асоцијативних особености). Но, без обзира на ове објективне и субјективне околности, све групе имају могућност сецесије кроз вршење права на самоопредељење. Самоопредељење се врши политичким удруживањем и плебисцитарним изјашњавањем. У том смислу, неки теоријски приступи условљавају вршење права на самоопредељење постојањем доминантне групе на територији која се отцепљује, а потом и легитимним и ефикасним спровођењем државних функција у новоствореној држави, као што то чине и државе претходнице на преосталом делу своје територије.²⁴ С обзиром на то да се поменути приступима може угрозити политичка стабилност постојећих држава, вршење права на самоопредељење неретко ће бити условљено давањем шире међународне подршке. Та подршка ће само у изузетним приликама проћи без неких додатних условљавања. У контексту теорија афирмације, подршка из иностранства може обухватати страну интервенцију и мешање у унутрашње ствари других држава, што је *per se*, у супротности са принципима међународног права о сувереној једнакости и забрани нарушавања територијалног интегритета и политичке независности држава.

2.4. Теорије санације

Ослањајући се на претходно изложене теорије афирмације, теорије санације образлажу да је сецесија могућа у случају када нека група становништва на територији државе трпи одређене неправде. Те неправде могу представљати озбиљна и масовна кршења људских права, бруталне облике дискриминације или случајеве кад група постане жртва неког тешког међународног злочина (на пример, геноцида).²⁵ У свим тим случајевима, матична држава губи легитимо прво на контролу дела територије и становништва, а оштећена група има право на отцепљење, то јест право на сецесију које у крајњем случају представља одговарајући „лек“ или корективно средство за исправљање неправди (тзв. *теорија искључивої*

23 Allan Buchanan, *Theories of Secession*, Philosophy and Public Affairs, 1997, Vol. 26, No. 1, pp. 31–61; Ален Бјукенан, *Теорије сецесије*, у: Петар Бојанић, Јован Бабић (ур.), Сецесија, транзиција, правда и помирење, Београд: Службени гласник, 2009, стр. 35–36.

24 Christopher Wellman, *A Defense of Secession and Political Self-Determination*, Philosophy and Public Affairs, 1995, Vol. 24, No. 2, pp. 161, etc.

25 Allan Buchanan, *The International Institutional Dimension of Secession*, in: P. B. Lehing (Ed.), *Theories of Secession*, London: Routledge, 1998, pp. 227–256.

и ојравној њрава или теорија ремедијалне сецесије).²⁶ „Корективна теза“ о исправљању неправди, указује да се теорије санације у великој мери ослањају на традиционално право на побуну које је било својствено ранијој историјској пракси по којој су они којима се влада, имали пуно право да се бране од тиранске власти, па чак и да је сруше и да образују нову државу кроз остварење права на сецесију. Право на сецесију притом није било апсолутно право, већ је било условљено стањем нужде која је изискивала употребу револуционарних метода у политичкој пракси. Упоредјујући то стање са данашњим приликама, било би могуће повући одређену аналогiju са ситуацијом кад владе не представљају целокупно становништво, односно кад група становника која није представљена у власти или којој није омогућено да узме учешће у њој, реши да то своје право оствари кроз самоопредељење, то јест кроз „право на сецесију“.²⁷ Теорије санације у том смислу полазе од претпоставке да ускраћивање „права на унутрашње самоопредељење“ консеквентно генерише сецесију. Сецесија отуд добија смисао једног ексклузивног „права на спољно самоопредељење“ које следи као „казна“ за неделотворно понашање државе на унутрашњем политичком плану где одређеној групи није пружена могућност остваривања „права на унутрашње самоопредељење“. Следствено, сецесија представља *ultima ratio*, али и одређену врсту компензације за учињену неправду.²⁸ Како у међународној заједници постоји правна празнина у односу на питање ко и кад има право да посегне за овим „последњим средством“, у теорији је изнет предлог критеријума за испитивање легитимности ремедијалне сецесије. Тако би право на отцепљење било могуће уз сагласност матичне државе, као и на основу одговарајућих решења предвиђених уставом или политичким договором између суверених политичко-територијалних јединица или других заинтересованих учесника којима је једно такво право гарантовано *pro futuro*.²⁹ Из наведеног је јасно да теорије санације нису изведене до краја, јер не регулишу у потпуности питање носιοца права на сецесију. Помињање политичко-територијалних јединица, потом најразличитијих друштвених група, па чак и националних мањина у државама у којима њихов идентитет или легитимни интереси нису обезбеђени, говори о великој флексибилности овог теоријског приступа који

26 Karl Doehring, *Self-Determination*, in: Bruno Simma (ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford: University Press, 2002, Vol. I, para. 29; Christian Tomuschat, *Secession and Self-Determination*, in: Marcelo G. Kohen (ed.), *Secession, International Law Perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 35; Allan Buchanan, *o. c.*

27 Christian Tomuschat, *o. c.*; Allan Buchanan, *Justice, Legitimacy and Self-Determination*, Oxford: University Press, 2003, pp. 220, etc.

28 Јерг Фиш, *Право народа на самоопредељење, обуздавање једне илузије*, Београд: Албатрос плус, 2013. стр. 54–58.

29 Ален Бјукенан, *o. c.*, стр. 33; Roya M. Hanna, *Right to Self-Determination in In Re Secession of Quebec*, *Maryland Journal of International Law*, 1999, Vol. 23, No. 9, pp. 214–245.

нема чврста теоријска упоришта.³⁰ То наравно, оставља и већу могућност за екстензивна тумачења „права на ремедијалну сецесију“, што у крајњем случају води волунтаристичким решењима у међународној пракси.³¹

Коначно, ваља запазити да претходна теоријска промишљања истичу супротстављена становишта о садржају сецесије. Такво стање произилази углавном из разлика које постоје у експликацији њених узрока и оправдања. Будући да сецесија представља последицу динамичних кретања међународних односа, њена егзистенција претпоставља поштовање одређених нормативних оквира присутних у међународној правној пракси.

3. МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА

У досадашњој међународној пракси постојали су различити поводи и оправдања за сецесију. Оправдања су се углавном сводила на отклањање разних неправди и спречавање штете коју су одређене друштвене групе трпеле унутар матичних држава. Истицање захтева за сецесију било је повезано са остваривањем њихових права. Та права имала су ослонац најпре у начелу народности, да би потом била утемељена на начелима националности и самоопредељења. Сецесиони процеси отуд су имали сасвим колебљив ток у којем је аргументација истицана час за, а час против сецесионистичких тежњи. У наредном делу студије, из чисто методолошких разлога осврнућемо се на ограничен број случајева сецесије који могу представљати илустративне примере о правцима развоја међународне праксе.

3.1. Рана сецесионистичка пракса

Историјски посматрајући, најранији случај сецесије везује се за „прву деколонизацију“ на тлу Северне Америке. Ова деколонизација започела је са Декларацијом од 4. јула 1776. године, којом је тринаест британских колонија прогласило независност од Велике Британије. Велика Британија је у почетку пружала отпор овој једностраној сецесији, али је на крају признала независност америчке конфедерације Уговором из Версаја од 1783. године.³² Након постигнуте деколонизације, у 1860. и 1861. години, једанаест јужних америчких држава покушало је насилно да се одвоји од Сједињених Америчких Држава (САД), што им није пошло за руком будући да су федералне снаге Севера однеле победу у грађанском рату 1865.

30 Yael Tamir, *Liberal Nationalism*, Princeton: Princeton University Press, 1993, pp. 74, etc.

31 Jure Vidmar, *Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice*, St. Antony's International Review, 2010, Vol. 6, No. 1, pp. 37–56.

32 Миодраг Јовичић, *Велики уставни системи, елементи за једно ујоредно уставно право*, Београд: ИРО Светозар Марковић, 1984, стр. 68, 110.

године.³³ У Средњој и Јужној Америци, процес „прве деколонизације“, који је био под знатним утицајем америчке Декларације о независности као и Декларације о правима човека и грађанина из 1789. године, окончан је 1826. годином. Тада су последњи шпански и португалски „конквистадори“ напустили амерички континент прихватајући независност својих бивших колонијалних поседа (с изузетком Порторика и Кубе).³⁴ Осамостаљивање колонија и формирање нових држава ишло је упоредо са признавањем административних граница за државне у складу са начелом *uti possidetis*, које је било неопходан чинилац деколонизације, а уједно и главни критеријум делимитације на просторима где су државе биле у повоју, народи у прегруписавању, а подручја често ненасељена (*terra nullius*).³⁵ У Европи за то време, сецесије су се одвијале унутар мултинационалних, мултиетничких и мултирелигијских држава. Ови процеси били су везани за националну хомогенизацију, либерализацију и демократизацију друштва (на пример, у случају одвајања Белгије од краљевине Низоземске 1830. године, приликом покушаја отцепљења седам кантона од конфедерације Швајцарске 1847. године, и у случају сецесије Норвешке од краљевине Шведске и Норвешке 1905. године).

3.2. Сецесионистичка пракса између два светска рата

Даљи токови развоја међународне праксе у првој половини 20. века, указују на прогресивни развој права на самоопредељење и то, пре свега његовог унутрашњег вида (на пример, у случајевима сецесије Слободне

33 Након формирања САД сматрало се да постоји забрана даљих „рекурзивних сецесија“ на просторима где је извршена деколонизација. Утемељење за овакво становиште налазило се у схватању америчког председника Абрахама Линколн (*Abraham Lincoln*), према којем суверенитет припада народу САД у целини, а не народима појединих држава. Видети: Александар Павковић, Петар Радан, *о. с.*, стр. 91–93.

34 Порторико је добио аутономију од шпанске круне 1897. године. Куба је пре рата између Шпаније и САД 1898. године, водила рат за ослобођење од шпанске колонијалне власти. Након америчке војне интервенције против Шпаније, Порторико и Куба уступљени су САД. Коначно, Куба је стекла независност 1902. године. Видети: Javier Malagón Barceló (Ed.), *Las Actas de independencia de América*, Washington: Organización de los Estados Americanos, 1973, pp. 1–160; Benjamin R. Beede, *The War of 1898, and U.S. Interventions, 1898–1934: An Encyclopedia*, Abingdon: Taylor & Francis, 1994, pp. 751.

35 У конституционалним актима латиноамеричких држава унета је експлицитно одредба да границе између нових независних држава прате линије разграничења бивших административних целина шпанске круне (*uti possidetis juris*). Стицањем независности, Бразил је конципирао сопствену верзију принципа о непроменљивости граница према којој физичка окупација територије у моменту стицања независности представља основ за утврђивање државних граница са новим независним државама, наследницама шпанске круне (*uti possidetis de facto*). Видети: Душко Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2012, стр. 28–30.

Државе Ирске од Велике Британије 1937. године и отцепљења Исланда од Данске 1944. године).³⁶ Најзначајнији пример сецесије у том погледу представља покушај отцепљења Аландских (Оландских) острва од Финске и његово присједињење Шведској 1918. године. Пошто је Финска овај захтев одбила, спор је пренет у Друштво народа. Савет Друштва народа је, у септембру 1920. године, именовоа Комитет правника којем је делегирао овлашћења у вези давања саветодавног мишљења о правним аспектима питања Аландских острва. У извештају Комитета правника наглашава се да: „Позитивно међународно право не признаје право националних група, као таквих, да се одвоје од државе чији су део једноставним изражавањем жеље, баш као што не признаје право других држава да затраже такво одвајање (...).“³⁷ Пошто је Комитет дошао до закључка да у време кад је питање статуса Аланда постављено, Финска није била у потпуности конституисана држава, питање самоопредељења становништва Аландских острва није се ни могло поставити у контексту финског суверенитета. Међутим, то није сметало да Комитет правника заузме становиште по којем: „Начело којим се народима признаје право да одређују своју политичку судбину може се применити на разне начине. Најважније од њих јесте формирање независне државе или право избора између две постојеће државе. Ово начело, међутим, мора се довести у везу са начелом заштите мањина будући да оба начела имају једнаки циљ – да се некој националној групи обезбеди очување и слободни развој њених социјалних, етничких или религијских карактеристика.“³⁸ Иако је успоставио нераскидиву везу између начела самоопредељења и формирања нових независних држава, Комитет правника нагласио је да у појединим ситуацијама у којим због економских, географских или сличних разлога није могуће постићи његово остварење, треба пружити широке слободе мањинама у сврху постизања међународног мира и безбедности. Након што је прихватио наведени извештај Комитета правника, Савет Друштва народа именовоа је Комисију известилаца којој је поверио мандат да размотри суштину случаја и да пружи одговарајуће смернице за даље поступање у вези Аландских острва. Извештај Комисије известилаца од 16. априла 1921. године, отишао је нешто даље од налаза Комитета правника, будући да је експлицитно потврдио значај одржања

36 Због непостојања јасних критеријума примене и екстремних последица које је могло да проузрокује у међународним односима кроз сецесију држава, начело самоопредељења није унето у Пакт Друштва народа. Видети: Милан Булајић, *Право народа на самоопредељење у Друштву народа и Уједињеним нацијама (1917–1962)*, Београд: Савез удружења правника Југославије, 1963, стр. 30–34. Günter Decker, *Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen*, Göttingen: Verlag Otto Schwartz & Co., 1955, p. 364.

37 *Report of the International Committee of the Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the task of giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question*, Official Journal of the League of Nations, Special Supplement No. 3, October 1920, p. 5.

38 *Ibid.*, p. 6.

територијалног и политичког јединства држава тако што је констатовао да би: „Одобравање права на сецесију језичким, верским или било којим другим мањинама од заједнице којој припадају зато што оне то желе, представљало разарање поретка и стабилности државе и увођење анархије у међународни живот (...).“³⁹ С друге стране, извештај Комисије известилаца констатује и да би се: „Одвајање неке мањине од државе чији је део и њена инкорпорација у другу државу могло сматрати потпуно изузетним решењем и крајњим средством кад држави недостаје воље или моћи да усваја и примењује праведне и ефективне гаранције.“⁴⁰ Узимајући у обзир да је Финска имала довољно „воље и моћи“ да пружи веће гаранције становништву Аландских острва у погледу очувања и слободног развоја његових социјалних, етничких или религијских карактеристика, Комисија известилаца заузела је став да нема места сецесији. Након што је подржао извештај Комисије известилаца, Савет Друштва народа затражио је да се у нови Закон о аутономији Аландских острва унесу гаранције којим би се обезбедио идентитет локалног становништва у погледу језика, културе и традиције. Нови Закон о аутономији Аландских острва са додатним гаранцијама донет је 1920. године.⁴¹

3.3. Сецесије након Другој светској рати

Након Другог светског рата, бивше колонијалне силе нису више биле у стању да се одупру моћној демократској плими, а још мање дугорочним историјским процесима у међународној заједници у чијој су правној наградњи садржаној у Повели Уједињених нација била призната права колонијалних народа на еманципацију и самоопредељење. Декларацијом Генералне скупштине о давању независности колонијалним земљама и народима усвојеном са Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 1514 (XV) 14. децембра 1960. године, ова права су промовисана ради „неодложног и безусловног“ укидања свих облика колонијализма.⁴² Десет година касније, у Програмској акцији за имплементацију наведене

39 *The Aaland Islands Question*, Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs, League of Nations Council, Doc. B.7 21/68/106, 16 April 1921, pp. 28, etc.

40 *Ibid.*

41 Аландска острва су поменути Законом стекла статус аутономног региона, а његово становништво је добило локалну скупштину (*Landsting*), као и регионалну владу (*Landskammnden*).

42 Декларација одбија могућност подвргавања народа новом страном потчињавању, доминацији и експлоатацији и одбацује сецесију као начин остваривања права на самоопредељење. У тачки 6. Декларације предвиђена је антисецесиона клазула према којој је, „сваки покушај делимичног или потпуног разбијања националног јединства и територијалне целовитости неспојив са циљевима и начелима Повеље Уједињених нација“. Видети: *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, UN General Assembly, 14 December 1960, A/RES/1514(XV).

Декларације донетој са Резолуцијом Генералне скупштине 2621 (XXV) од 12. октобра 1970. године, наставак колонијализма у свим његовим манифестацијама проглашава се за „злочин супротан Повељи, Декларацији и принципима међународног права“.⁴³ Даљом кодификацијом начела самоопредељења у пактовима о људском правима из 1966. године, као и његовим прогресивним развојем у Декларацији о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у сагласности са Повељом Уједињених нација усвојеном са Резолуцијом Генералне скупштине 2625(XXV) од 24. октобра 1970. године, изражен је општи консензус у вези укидања колонијализма.⁴⁴ Сам процес био је уоквирен доктрином о учвршћивању међународног мира и безбедности, која је разрађена у Повељи Уједињених нација и то посебно, у Главама XI и XII посвећеним несамоуправним и старатељским територијама.⁴⁵ Деколонизација несамоуправних територија обухватила је колонијална подручја са статусом одвојеним од територија држава администраторки надлежних за пружање помоћи у политичком, привредном и социјалном и васпитном напретку колонијалног становништва и у поступном развијању њихових политичких установа. С друге стране, старатељски систем успостављен за бивше колонијалне мандате, територије одузете од непријатељских сила након Другог светског рата и територије добровољно подвргнуте старатељству,

43 *Programme of action for the full implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, 12 October 1970, A/RES/2621.

44 Пактови нису експлицитно потврдили могућност остваривања спољног вида права на самоопредељење као „права на сецесију“, али су индиректно потврдили појмовно јединство самоопредељења тако да формулација, „слободно одређивање политичког статуса нужно обухвата и отцепљење и то, пре свега ради стварања сопствене независне државе, не искључујући и могућност слободног уједињавања са другим државама“. С друге стране, Декларација о принципима међународног права подржава територијални интегритет држава под условом да се државе понашају у складу са начелом равноправности и самоопредељења, по којем сви народи имају загарантован „једнак приступ влади“, односно право на остваривање унутрашњег самоопредељења. Видети: *International Covenant on Civil and Political Rights*, UN General Assembly, 16 December 1966, United Nations Treaty Series, Vol. 999, pp. 171, etc; United Nations General Assembly Resolution 2200A (XXI), 16 December 1966; *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, UN General Assembly, 16 December 1966, United Nations Treaty Series, Vol. 993, p. 3, United Nations General Assembly Resolution 2200A (XXI), 16 December 1966; *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, UN General Assembly, 24 October 1970, A/RES/2625(XXV); *Declaration on the Occasion of the 50th Anniversary of the United Nations*, UN General Assembly, 9 November 1995, A/RES/50/6; Antonio Cassese, *International Law*, Oxford: University Press, 2001, pp. 106–107; Ђура Нинчић, *Проблем суверености у Повељи и пракси Уједињених нација*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1967, стр. 295.

45 Душко Димитријевић, *Међународноправно реулисање територије држава*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2008, стр. 107–114.

имао је задатке у пружању помоћи не само у политичком, привредном, социјалном и васпитном развоју становништва, већ и у стицању већег обима самоуправе и независности.⁴⁶ У функционалном смислу, државе чланице Уједињених нација обавезале су се да генералном секретару Уједињених нација редовно достављају извештаје, као и статистичке и друге податке техничке природе који се тичу привредних, друштвених и просветних прилика самоуправних територија.⁴⁷ Обавеза извештавања прописана Повељом, представљала је део механизма којим је Генерална скупштина контролисала остваривање процеса деколонизације на овим подручјима. У односу на остваривање старатељских функција, Глава XIII Повеље Уједињених нација прописала је посебну одговорност Старатељског савета, као специјалног органа надлежног за сва старатељска подручја изузев стратегијских која су остала у надлежности Савета безбедности. Старатељски савет имао је могућност да разматра извештаје, да прима и испитује петиције и да саставља упитнике о напретку становништва територије под старатељством, као и да обавља друге функције у складу са одредбама уговора о старатељству које су закључивале државе старатељице и Уједињене нације. С обзиром на то да је статус 74 самоуправне територије био међусобно различит и да се кретао од већег степена самоуправе, па све до полусамосталних и зависних територија, администрација се спроводила са различитим интензитетом и у различитим модалитетима. Рад специјалног Комитета за деколонизацију, убрзао је испуњавање циљева задатих у Декларацији о давању независности колонијалним земљама и народима, што се одразило и на драстичан пад броја самоуправних територија с почетка 21. века.⁴⁸ На основу слободно изражене воље оличене у

46 Изузетак од правила представљао је случај југозападне Африке за коју је мандат Друштва народа дат Великој Британији 1920. године, а у чије име је администрацију вршила Јужноафричка Унија све до 1946. године, када је одбила стављање овог подручја под старатељство Уједињених нација. Уједињене нације су 1966. године окончале мандат над овим подручјем, али је Јужноафричка Република и даље одржавала илегално стање спроводећи расну дискриминацију. У саветодавном мишљењу Међународног суда правде од 21. јуна 1971. године, констатовано је да присуство Јужне Африке у Намибији представља незаконит чин и да је потребно да Јужна Африка одмах напусти то подручје. Након тога Уједињене нације су улагале велике напоре да доведу до мирног решења спора. Независност Намибије уследила је тек 1990. године, након остварења мировне операције УН. Видети: *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa)*, Advisory Opinion, ICJ Reports, 1971.

47 *Principles which should guide Members in determining whether or not an obligation exists to transmit the information called for under Article 73 e of the Charter*, 15 December 1960, A/RES/1541.

48 Комитет за деколонизацију и данас прати деколонизацију 17 самоуправних територија – Западне Сахаре, Ангила, Бермуда, Британских Девичанских, Кајманских и Фокландских острва (Малвина), Монсерата, Свете Јелене, Теркса и Кејкоса, Америчких Девичанских острва, Гибралтара, Америчке Самое, Француске Полинезије, Гуама, Нове Каледоније, Питкерна и Токелауа. Видети: *Working Papers on Non-Self-*

праву на самоопредељење, несамоуправне територије постепено су добиле самоуправу слободном асоцијацијом и интеграцијом са већ независним државама или стицањем потпуне независности кроз различите облике политичке борбе (од насилних побуна, вођења ослободилачких ратова и револуција, до организовања мирног плебисцитарног изјашњавања).⁴⁹ С друге стране, старатељство које је успостављено над 11 подручја, у међувремену је окончано стицањем независности или припајањем независним државама.⁵⁰ У доктрини међународног права сматра се да је деколонизација представљала прекид правних веза између нове независне државе и државе администраторке. Овај прекид ишао је упоредо са деволуцијом власти са државе претходнице на нову независну државу. Спровођење деколонизације било је тиме повезано са остваривањем права на самоопредељење у оквирима међународног правног начела о заштити територијалног интегритета држава.⁵¹ Иако деколонизација није била директно везана за концепт сецесије, не може се спорити да је покренула многе, „мање-више“ успешне сецесионистичке процесе у свету (на пример, отцепљења Катанге од Конга 1960. године, Бијафре од Нигерије 1967. године и Западне Сахаре од Шпаније 1976. године, или сецесије Сингапура од Федерације

Governing Territories, New York: United Nations Secretariat, 2018, <https://www.un.org/dpra/decolonization/nsqt/31/05/2020>.

- 49 Несамоуправна подручја попут Алжира водила су ослободилачку борбу за независност. Друга су се определила за плебисцитарно изјашњавање о независности под покровитељством Уједињених нација (на пример, у Британском Тоголенду 1956. године, у Француском Тоголенду 1958. године, у Северном Камеруну 1959. године, у Јужном Камеруну и у Руанди-Урундију 1961. године, у Западној Самои 1962. године, на Куковим острвима 1965. године, у Екваторијалној Гвинеји 1968. године, у Папуи Новој Гвинеји 1972. године, на Елису-Тувалу 1974. године, на Маријанским острвима 1975. године, на Коморским острвима 1976. године, итд.). Одређена несамоуправна подручја била су подељена на основу одлуке Уједињених нација (на пример, Руанда и Бурунди добиле су сагласност Генералне скупштине да се одвоје у две независне државе). Неке територије плебисцитарно су се определиле за удруживање са другим државама (на пример, Северни Камерун са Нигеријом, Јужни Камерун са Камеруном, итд.), док су друге изразиле жељу да остану у некој вези са администраторкама у форми „слободне асоцијације”, као Ниуе са Новим Зеландом или у форми „слободно придружене државе”, као Порторико са Сједињеним Америчким Државама.
- 50 До 1980. године, десет несамоуправних територија стекло је већу или мању самоуправу након извршеног плебисцита (на пример, Того 1958. године, Камерун 1960. године, Тангањика 1961. године, Руанда, Бурунди и Самоа 1962. године, Науру 1968. године и Папуа Нова Гвинеја 1975. године). У наредним годинама, старатељство је окончано над Намибијом (1990), Маршалским острвима и Федерацијом држава Микронезије (1990), као и над пацифичким острвом Палау (1994).
- 51 Међународна заједница следила је став да без обзира на решења усвојена у домаћим правним системима, „територија колоније или друга несамоуправна територија према Повељи има статус одвојен и различит од територија држава које њима управљају“, чиме се ова подручја *stricto sensu*, и нису могла сецесијом одвојити од метропола. Видети: Audrey Jane Roy, *Sovereignty and Decolonization: Realizing Indigenous Self-Determination at the United Nations and in Canada*, Victoria: University of Victoria, 2001, p. 21.

Малезије 1965. године, Бангладеша од Пакистана 1971. године, као и међународно надзирана отцепљења Еритреје од Етиопије 1993. године, Источног Тимора од Португала 2002. године, Јужног Судана од Судана 2011. године, Бугенвила од Папуе Нове Гвинеје 2019. године и др.).

3.4. Сецесије након Хладног рата

Трансформисана глобална хијерархија након Хладног рата довела је до нове политичке неравнотеже, која је за последицу имала бујање национализма, нетрпељивости, па чак и освете и политичког ревизионизма.⁵² Нови светски поредак означио је крај великих социјалистичких федерација које су, с почетка деведесетих година 20. века, ушле у процес распада (дисолуције). У случају Чехословачке Социјалистичке Републике (ЧССР), овај процес се одвијао кроз мирно усаглашавање међусобних односа у постепеном процесу „плишане сепарације“ који је довео до распада државе. У случају Савеза Совјетских Социјалистичких Република (СССР), распад је био последица „мање-више“ мирних узастопних сецесија, док су у случају Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), сукцесивна наслена отцепљења катализирали дисолуцију матичне државе. Због просторне лимитираности, ова студија неће обухвати компаративну анализу сва три случаја (укључујући и пратеће случајеве тзв. рекурзивних сецесија приликом дисолуције СССР и СФРЈ), већ ће се задржати на суженом приказу југословенског сецесионог случаја за који сматрамо да представља прекретницу у савременој међународној пракси.

Због нерешених политичких, економских и културних противречности, с краја осамдесетих година 20. века, у СФРЈ је дошло до већих спорења републичких елита о начинима решавања најважнијих државних и националних проблема.⁵³ Унутрашње антагонизме увелико је подстицало и републичко законодавство, које је годинама било у нескладу са савезним законодавством утемељеним на конституционалној асиметрији последњег југословенског Устава из 1974. године.⁵⁴ Од 1989. године, то стање је увели-

52 Чарлс В. Кегли, Јуџин Р. Виткоф, *Светска историја, тренд и трансформација*, Београд: ЦСЕС, Дипломатска академија, 2004, стр. 204–205.

53 Vojin Dimitrijević, *The Construction of States: Nationalism and the Definition of Nation-States in Post-Communist European Countries*, in: B. Stern (ed.), *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe*, The Hague/Boston/London: Kluwer Law International, 1998, pp. 147–169.

54 Према Уставу СФРЈ из 1974. године, уведен је хибрид федералног и конфедералног уређења. Статус република карактерише низ елемената државности, који иначе нису својствени федералним јединицама у компаративном федерализму. Њихов уставни и правни поредак није онако хијерархијски подређен савезном као што је случај у другим федерацијама; оне су фактички, ако не и номинално, добиле *jus nullificationis*. Видети: Миодраг Јовичић, *Државности федералних јединица*, Београд: Издавачка задруга Политика и друштво, Научна књига, 1992, стр. 98–99.

ко допринело узбаној сепарацији од унутрашњег правног поретка коју су једнострано извеле републике Словенија, Хрватска, Македонија и аутономна покрајина Косово. Реагујући *ex officio*, Уставни суд је поништио све републичке и покрајинске акте о суверености и самосталности за које је утврдио да представљају акте сецесије. Притом је потврдио да право на самоопредељење припада народима СФРЈ, а да би отцепљење од федерације било могуће искључиво у случају постизања једногласног договора између свих југословенских република и покрајина.⁵⁵ Насталу институционалну кризу, погоршало је додатно и неблаговремено извршавање финансијских обавеза према иностранству.⁵⁶ Сви поменути проблеми, уз низ безуспешних преговора вођених у вези редефинисања југословенске федерације, довели су до озбиљних политичких спорења, а потом и до отворених оружаних сукоба између федералних и републичких власти најпре у Словенији, потом и у Хрватској и Босни и Херцеговини. У свим тим конфликтима, свака страна је за себе тражила остварење права на самоопредељење „до отцепљења“, које је, истине ради, само формално било декларисано у преамбули последњег Устава СФРЈ. Полазећи од те реалности, као од и чињенице да последњи југословенски Устав није прописивао правила или поступке о томе, како и на који начин ово право може бити остварено у пракси, присталице федерације (Србија и Црна Гора), сматрале су да не постоји могућност легализације новог стања створеног једностраним актима сецесионистичких република који узгред буди речено, на основу одредаба кривичног закона представљају кривична дела усмерена против федеративног уређења и територијалног интегритета СФРЈ. Будући да у међусобним преговорима република и савезне владе није била постигнута сагласност о напуштању федерације, сецесионистичке републике (Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија) инсистирале су да таква обавеза и не постоји, јер се императивна природа права на самоопредељење не може доводити у питање тумачењем одредаба унутрашњег права. Ово тим пре, јер се његова општеобавезна снага изводи из међународног права и то независно од чињенице постојања или непостојања унутрашњих правних правила о реализацији тог права у пракси путем сецесије.⁵⁷ Спор поводом тумачења и реализације права на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење, отуд је превазишао унутрашње правне оквире, што је уједно наговестило и „почетак краја“ настојања федералних власти да по сваку цену очувају територијални инте-

55 Милован Бузацић, *Сецесија бивших југословенских република у светлости одлука Уставног суда Југославије*, Београд: Службени лист, 1994, стр. 92–240; Peter Radan, *Secession and Constitutional Law in the Former Yugoslavia*, *Univeristy of Tasmania Law Review*, 2001, Vol. 20, No. 2, pp. 181–204.

56 Valerie Bunce, *The Elusive Peace in the Former Yugoslavia*, *Cornel International Law Journal*, 1995, Vol. 28, pp. 709. etc.

57 Милан Шаховић, *Распад СФРЈ и стварање нових држава*, у: Милан Шаховић (ур.), *Међународно право и југословенска криза*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996, стр. 22–23, 34.

гритет СФРЈ. Већ 25. јуна 1991. године, парламенти Словеније и Хрватске прогласили су независност од СФРЈ.⁵⁸ Следиле су их Македонија и Босна и Херцеговина у којима се одржани референдуми о независности (8. септембра 1991. у Македонији и 29. фебруара, односно 1. марта 1992. године у Босни и Херцеговини).⁵⁹ С друге стране, Србија и Црна Гора су се реорганизовале у Савезну Републику Југославију (СРЈ), настојећи да на тај начин задрже међународноправни континуитет државноправног субјективитета са СФРЈ.⁶⁰ Пошто се отцепљења република од СФРЈ нису одвијала на миран начин (осим у случају отцепљења Македоније), реаговале су Уједињене нације и Европска заједница које су успоставиле механизме надзора. На ванредном састанку министара иностраних послова организованом 27. августа 1991. године, а под покровитељством Мировне конференције Европске заједнице, конституисана је Арбитражна комисија као саветодавно тело надлежно за давање правних мишљења о условима под којима треба да се одвија политички процес у СФРЈ.⁶¹ У том погледу, њено мишљење број 1. од

58 Одмах након проглашавања независности Хрватске и Словеније, Европска заједница је послала преговарачки тим који је утаничио прекид ватре у Словенији и Брионски споразум потписан 7. јула 1991. године, између представника свих југословенских република. Брионским споразумом уведен је тромесечни мораторијум на независност ове две републике.

59 Након проглашења независности Хрватске, општине под контролом Срба ујединиле су се и прогласиле своју независност од Хрватске оснивајући Републику Српску Крајину. Исто је учинио и парламент аутономних области и општина босанских Срба (Републике Српске), који је након проглашења независности Босне и Херцеговине, 7. априла 1992. године, прогласио независност од Босне и Херцеговине. Босански Хрвати су 2. јула 1992. године прогласили независност Херцег-Босне, а босански Муслимани у западном делу Босне и Херцеговине формирали су Аутономну покрајину Западна Босна 26. јула 1992. године. Ово су уједно били примери неуспешних „рекурзивних сецесија“ на подручју бивше СФРЈ. Видети: Александар Павковић, Петар Радан, *о. с.*, стр. 224–230.

60 Поменути покушај остао је без успеха у Уједињеним нацијама које су трајно санкционисале дисконтинуитет СРЈ са СФРЈ, резолуцијама Савета безбедности бр. 757, од 30 маја 1992. године, 777, од 19. септембра 1992. године и 821, од 28. априла 1993. године. Поступајући у складу са препоруком Савета безбедности, Генерална скупштина је одлучила да СРЈ не партиципира даље у њеном раду. У резолуцији бр. 47/1 од 22. септембра 1992. године, Генерална скупштина се дефинитивно определила да СРЈ, као и све остале државе сукцесорке бивше СФРЈ, поднесе молбу за пријем у њено чланство. СРЈ је примљена у чланство Уједињених нација 1. новембра 2000. године, усвајањем резолуције Генералне скупштине бр. 55/12. Видети: *Резолуције Савета безбедности УН о кризи у бившој Југославији (и други документи)*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1994, стр. 21, 36, 62; Обрад Рачић, *СР Југославија: Дисконтинуитет чланства у Уједињеним нацијама*, Југословенска ревија за међународно право, 1993, бр. 1–2, стр. 42–55; Душко Димитријевић, *Сукцесија чланства у Уједињеним нацијама – случај СФР Југославије*, Међународни проблеми 2007, бр. 1, стр. 71–100.

61 Иако је након 4. јула 1992. године, Влада СРЈ изјавила да је мишљења Арбитражне комисије не обавезују, односно, да не представљају правни основ за мериторну одлуку, те да их стога сматра доктринарним у смислу чл. 38(д) Статута Међународног суда правде, није била доследна у свом ставу, јер се и даље упуштала у деловање

29. новембра 1991. године, веома је важно за сагледавање ситуације у којој се СФРЈ тада налазила. Тако, полазећи од констатације о нерепрезентативности и неефективности савезних органа, Арбитражна комисија је изнела став да се СФРЈ налази „у процесу распада“. Ово становиште даље је индцирало и крајње опредељење Арбитражне комисије да југословенски случај подведе под правила о сукцесији држава кад једнострана и сукцесивна отцепљења, *ex post facto*, доведу до тоталног нестанка, односно до распада државе претходнице. С обзиром на то да овај сукцесиони процес ваља ценити у светлости околности у којима су нове независне државе настајале (не улазећи притом у оцену легитимности и легалности извршених сецесија), Арбитражна комисија је пошла од затеченог стања, тврдећи да стицање независности бивших југословенских република представља „правну чињеницу“ на којој се заснива сукцесија СФРЈ.⁶² Коначно, када се процес „сепаративне дисолуције“ окончао, Арбитражна комисија је у мишљењу број 8. од 4. јула 1992. године, констатовала, да је, „процес дошао до краја, па да ваља констатовати да СФРЈ више не постоји“.⁶³ Иако су изнета мишљења имала значај за појашњење крајњег исхода унилатералних сецесионисти-

Арбитражне комисије, што је ову навело да се прогласи надлежном с обзиром на природу функција које су јој додељене. Најексплицитнији пример за то јесу њена мишљења од бр. 11–15. Видети: Константин Обрадовић, *Проблеми везани за сукцесију СФРЈ*, у: Милан Шаховић (ур.), *Међународно право и југословенска криза*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996, стр. 287; Миленко Крећа, *Багинћерова арбитражна комисија – критички осврт*, Београд: Југословенски преглед, 1993, стр. 1–119.

- 62 Тако је Арбитражна комисија утврдила да је за Хрватску и Словенију наступање сукцесије везано за 8. октобар 1991. године, као датум када је истекао тромесечни рок предвиђен Брионском декларацијом о суспензији Декларација о независности, од 7. јула 1991. године. За Македонију сукцесија је наступила 17. новембара 1991. године, када је ступио на снагу нови македонски Устав. За Босну и Херцеговину сукцесија се поклапала са 6. мартом 1992. године, датумом објављивања резултата референдума о независности од 29. фебруара и 1. марта 1992. године. За СРЈ датум сукцесије представљао је 27. април 1992. године, када је СРЈ усвојила нови Устав, односно, када је савезна држава реорганизована на парламентарним основама. Видети: Matthew Crawen, *The European Arbitration Commission on Yugoslavia*, *British Year Book of International Law*, 1995, Vol. 66, p. 333; Alain Pellet, *La Commission d'Arbitrage de de la Conférence Européenne pour la Paix en Yugoslavié*, *Annuaire Français de Droit International*, 1991, p. 329; *Ibid.*, 1992, p. 220; *Ibid.*, 1993, p. 286; Родољуб Етински, *Дашуми сукцесије према мишљењу Багинћерове комисије*, у: Коста Михајловић (ур.), *Сукцесија и континуитет Савезне Републике Југославије*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2000, стр. 76–90.
- 63 С обзиром да се у случају распада држава ниједна држава сукцесорка не може сматрати јединим наследником државе претходнице, Арбитражна комисија је препоручила свим државама сукцесоркама да заједнички раде на постизању споразумних решења сукцесије применом основних принципа и правила међународног права садржаних у Бечкој конвенцији о сукцесији држава у односу на уговоре, из 1978. године и Бечкој конвенцији о сукцесији држава у односу на државну имовину, дугове и архиве из 1983. године.

чких аката, мишљења су имала примену и у вези утврђивања граница између нових независних држава. Тако је, у мишљењу број 2. Арбитражна комисија ограничила домет права самоопредељења у „контексту нејасне и нестабилне ситуације“, а потом је подвукла значај правила о очувању граница које постоје у тренутку стицања независности (*uti possidetis juris*).⁶⁴ У мишљењу број 3. Комисија је закључила да, „ако се не договори супротно, раније границе попримају карактер граница које штити међународно право“.⁶⁵ Констатујући да у условима оружаног сукоба не постоји сагласност воља сукобљених страна око утврђивања међудржавних граница, Арбитражна комисија је истакла сигурносну функцију усвојеног начела. Међутим, оваквим приступом није успела да заустави негативне последице заоштравања политичке кризе на терену. Томе је свакако допринео и њен неуједначен став према остваривању права на самоопредељење српског народа коме је у случају сецесије Хрватске и Босне и Херцеговине дала секундарно значење у односу на прихваћени принцип о заштити *statusa quo*, бивших међурепубличких граница.⁶⁶ Коначно, доприносећи процесу „замрзавања“ постојећег територијалног стања у моменту стицања независности, Арбитражна комисија није решила питање дефинитивног разграничења између држава сукцесорки СФР Југославије.⁶⁷ Изнета становишта Арбитражне комисије утицала су и на окончање чланства СФРЈ у међународним организацијама. У мишљењу бр. 10. од 4. јула 1992. године, Арбитражна комисија је и закључила да СРЈ представља нову државу, те да њено признање зависи од критеријума општег међународног права и оцене спремности прихватања препорука садржаних у одлукама донетим од стране Европске заједнице.⁶⁸

64 Мишљење Арбитражне комисије бр. 2, уследило је поводом питања председника Конференције за имплементацију мира у Југославији – лорда Карингтона, о праву српског становништва на самоопредељење у Хрватској и Босни и Херцеговини. Комисија је изнела становиште да, „у тренутној фази развоја међународно право не прецизира све последице права на самоопредељење. Ипак, утврђено је да ма какве биле околности право на самоопредељење не може довести до измена граница које постоје у тренутку независности (*uti possidetis juris*), осим у случају да заинтересоване државе супротно договоре“.

65 Закључак је произашао из принципа поштовања територијалног *statusa quo* и нарочито принципа *uti possidetis juris qui*, који, иако првобитно признат приликом решавања проблема деколонизације у Америци и Африци, има данас општи карактер саобразно ставу Међународног суда правде изнетог у одлуци од 22. децембра 1986. године, поводом граничног спора између Буркине Фасо и Републике Мали. Видети: *Case Concerning the Frontier Dispute*, Judgment of 22 December 1986, *ICJ Reports*, 1986, paras. 20, 21, p. 565.

66 Милан Шаховић, *о. с.*, стр. 34, etc.

67 Constantine Antonopoulos, *The Principle of Uti Possidetis Iuris in International Law*, *Revue Hellénique de Droit International*, 1996, Vol. 49, No. 1, pp. 83, etc.

68 СРЈ је формирана 27. априла 1992. године. СРЈ је променила назив у Државна заједницу Србија и Црна Гора 4. фебруара 2003. године. Након одржаног референдума 21. маја 2006. године, а у складу са Законом о спровођењу Уставне повеље, Црна Гора је искористила право иступања (сецесије) из Државне заједнице. Као нова независна

Ове одлуке односиле су се пре свега на *Декларацију о Југославији* и тзв. *Смернице о признању нових држава у Источној Европи и Совјетском Савезу* које је усвојио министарски Савет Европске заједнице 16. децембра 1991. године. На основу поменутих аката, све државе наследнице СФРЈ биле су дужне, да пре решавања статуса у водећим међународним организацијама, прихвате међународне обавезе прописане у Повељи Уједињених нација, Хелсиншком финалном акту из 1975. године и Париској повељи из 1990. године, као и обавезе у погледу поштовања демократских стандарда, људских и мањинских права из нацрта КЕБС-а. Уз ове обавезе, била је наглашена и дужност прихватања стандарда у погледу разоружања, поштовања неповредивости граница и обавеза договорног решавања последица сукцесије држава. Како је оцену о прихватању поменутих обавеза давала Арбитражна комисија, признање држава постало је прејудицијелни политички акт међународне заједнице којим се потврђивала спремност нових држава за укључењем у шире међународне односе.⁶⁹

Наведени југословенски сецесиони случај којим је дошло до распада и нестанка СФРЈ, указује на нарастајућу „трихотомну природу“ права на самоопредељење. Прво, позивање на ово право, које је само формално било прокламовано у унутрашњем правном поретку, без конкретних упутстава и правила о његовом остваривању, обилато је коришћено у легитимизацији референдумских процеса стицања независности бивших југословенских република. Друго, легалност остваривања права на самоопредељење била је ирелевантна не само с унутрашњег, већ и са међународноправног аспекта, будући да је фактицитет наслеђених административних граница између југословенских република уз принцип ефективитета играо одлучујућу улогу у постизању независности. И треће, прихватање стања затеченог након остваривања овог права, било условљено међународним признањем које је подразумевало спровођење међународних обавеза и

држава Црна Гора није наследила право на међународноправни субјективитет државе претходнице.

69 *Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union*, UN Security Council Document S/23293, 17 December 1991, Annex II (1992), International Legal Materials, Vol. 31, pp. 1486, etc; *Declaration on Yugoslavia*, UN Security Council Document S/23293, 17 December 1991, Annex I (1992); reprinted in European Journal of International Law, 1992, Vol. 4, p. 73; Војин Димитријевић, *Промене на југословенском њоспору и међународна људска љрава*, у: Милан Шаховић (ур.), *Међународно право и југословенска криза*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1996, стр. 316–339; Roland Rich, *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, European Journal of International Law, 1993, Vol. 4, No. 1, pp. 36–66; Milan Šahović, *La reconnaissance mutuelle entre les Républiques de l'ex-Yugoslavie*, Annuaire Français de Droit International, 1996, pp. 228–233; Alain Pellet, *Legal Opinion on Certain Questions of International Law Raised by the Reference*, in: A. Bayefsky (ed.), *Self-determination in International Law Quebec and Lessons Learned*, Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 112; Thomas Franck, *The Emerging Right to Democratic Governance*, American Journal of International Law, Vol. 86, No. 46, pp. 90, etc.

стандарда у унутрашњем правном поретку нових независних држава. Из наведеног следи и логичан закључак да је остварење „права на спољно самоопредељење“, било кондиционирано остварењем „права на унутрашње самоопредељење“ бројчано већинских народа унутар федералних јединица бивше СФРЈ.⁷⁰ Поменути „коперникански обрт“ у међународној пракси, довео је до селективног приступа у односу на последице сецесионих процеса које су у интересу стабилизације политичке ситуације након стицања независности бивших југословенских република, али и у складу са настојањима за постизањем „правичних решења“ око поделе међународних права и обавеза државе претходнице, подведене под правила међународног права о сукцесији држава за случај државног распада или дисолуције.⁷¹

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Правила о сецесији, спадају у домен најмање развијених области међународног права. За то је заслужна и неконзистентна међународна пракса која је, као његов стваралачки елемент, спречила креирање чврсто утемељених и опште обавезних правних норми. Настанак држава кроз сецесију стога се и даље управља политичким разлозима који су оставили низ разноврсних решења из којих се могу извучити најразличитији – „мање-више“ немушти закључци. Као што показује предметна студија, не постоји једна ауторитативна дефиниција појма сецесије, нити у том смислу један меродаван теоријски приступ у правној доктрини на основу којег би се децидно могло тврдити да је сецесија међународноправно дозвољена. Њено теоријско негирање, као и потпуна теоријска афирмација не чине се прихватљивим, као што се ни могућност њеног установљавања само за случај санације одређених неправди не може аутоматски прихватити и признати за легитимно право. Следствено томе, за савремени међународни правни поредак сецесија и даље остаје само „пука чињеница“, „политичка ствар“ или једно „предправно стање“ које неретко узрокује његово „подрхтавање“ и нестабилност. Истина, кад се стање настало сецесијом устали и консолидује, односно кад постане *de facto* ефективно, то даље пружа могућност за примену правила позитивног међународног права. Овим правилима легализује се његово постојање у међународној стварности кроз верификацију државноправног континуитета међународноправног субјективитета државе претходнице и кроз међународно

70 Антонио Касезе, *Самоогређење народа*, Београд: Службени гласник, 2011, стр. 308–309.

71 Душко Димитријевић, *Међународно право сукцесије држава: Сукцесија државне имовине с посебним освртом на сукцесију СФР Југославије*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2007, стр. 143–163; 326.

признање нове независне државе.⁷² Развој међународне праксе у оваквим ситуацијама није оставио међународно право индиферентним према питању: да ли је неки државни ентитет успостављен сецесијом уједно и субјект међународног права и обавеза које се преносе са државе претходнице на нову државу по основу међународноправних правила о сукцесији држава. У оваквим ситуацијама важи претпоставка да су друге државе спремне да један овакав државни ентитет приме за равноправног члана међународне зајединце под условом прихватања међународних правних стандарда у унутрашњи правни поредак. Улога међународног права отуд је знатно проширена, будући да није садржана само у регулисању последица сецесије, већ и у надзирању легитимитета и легалитета сецесионих промена. У том смислу, ваља уочити и да настанак нових држава путем сецесије може бити легитиман, али не и легалан чин ако се не испуне одговарајући међународноправни услови везани за поштовање опште обавезних норми међународног права (*jus cogens*). Тим пре, не може ни постојати аутоматско превођење једне *de facto* ситуације у *de iure* стање, ако се онемогућава остваривање права на самоопредељење чије је дејство *erga omnes* карактера.⁷³ У већини случајева, онемогућавање остваривања унутрашњег вида права на самоопредељење које пружа слободу избора политичког статуса, облика владавине, економског, социјалног и културног развоја и индивидуалног учешћа у вршењу власти доводи до низа потешкоћа које неминовно покрећу нове и сложеније међународноправне проблеме и процесе. Стога се у савременој међународној пракси све више прихвата прагматичнији приступ којим се „од случаја до случаја“ испитује могућност реализације спољног вида права на самоопредељење кроз по-

72 Конвенцијом из Монтевидеа од 26. децембра 1933. године, државност неког новонасталога ентитета утврђује се на основу постојања: а) сталног становништва; б) једне јасно дефинисане територије; ц) владе и д) капацитета да се уђе у односе са другим државама. Иако се последња два критеријума сматрају отелотворењем принципа ефективности, развој међународне праксе унео је и неке додатне елементе по питању њиховог остварења, а који се тичу међународног признања које је од од чисто декларативног и опционог политичког акта постало својеврсни прејудичијелни политички тест којим се на широј међународној равни потврђује спремност новостворених ентитета за поштовањем демократских стандарда нужних за укључивање у шире међународне односе. Видети: Oliver Ribbelink, *State Succession and the Recognition of States and Governments*, in : Jan Klebbers, Martti Koskenniemi, Oliver Ribbelink, Andreas Zimmermann (eds.), *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition: The Pilot Project of the Council of Europe*, The Hague: Kluwer Law International, 1999, pp. 33–44; T. D. Grant, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*, Westport: Praeger, 1999, p. 83.

73 У међународној правној доктрини преовладава традиционално становиште да, ако у процесу настајања држава дође до кршења перемпторних норми, новонастали ентитет ма колико располагао са ефективном влашћу на територији, не може бити признат за државу по освешталом правилу – *ex iniuria, ius non oritur*. Видети: Hersch Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge: University Press, 1947, p. 409.

стизање приватљивих решења на унутрашњем и међународном правном плану (о чему сведоче покушаји сецесије Квебека од Канаде или Шкотске од Велике Британије). С друге стране, кад није могуће пронаћи оптималан баланс између захтева за сецесијом и захтева за очувањем територијалног интегритета, примарни задатак међународног права требало би да буде обезбеђење стабилног политичког окружења неопходног за остварење легитимних права и интереса свих учесника у политичком процесу.⁷⁴

ЛИТЕРАТУРА

- Antonopoulos, Constantine, *The Principle of Uti Possidetis Iuris in International Law*, Revue Hellénique de Droit International, 1996, Vol. 49, No. 1.
- Barceló, Javier Malagón (Ed.), *Las Actas de independencia de América*, Washington: Organización de los Estados Americanos, 1973.
- Бартош, Милан, *Међународно јавно право, књига прва*, Београд: Култура, 1954.
- Бартош, Милан, *Сукцесија држава у сјадијуму деколонизације*, Међународна политика, Београд, 1968, бр. 444.
- Бјукенан, Ален, *Теорије сецесије*, у: Петар Бојанић, Јован Бабић (ур.), *Сецесија, транзиција, правда и помирење*, Београд: Службени гласник, 2009.
- Бузацић, Милован, *Сецесија бивших југословенских република у светлости одлука Уставног суда Југославије*, Београд: Службени лист, 1994.
- Булајић, Милан, *Право народа на самоопредељење у Друшћиву народа и Уједињеним нацијама (1917–1962)*, Београд: Савез удружења правника Југославије, 1963.
- Beede, Benjamin R., *The War of 1898, and U.S. Interventions, 1898-1934: An Encyclopedia*, Abingdon: Taylor & Francis, 1994.
- Bedjaoui, Mohammed, *Fourth Report on Succession in Respect of Matters other than Treaties*, Yearbook of International Law Commission, 1971, Vol. II.
- Buchanan, Allan, *Justice, Legitimacy and Self-Determination*, Oxford: University Press, 2003.
- Buchanan, Allan, *The International Institutional Dimension of Secession*, in: P. B. Lehing (Ed.), *Theories of Secession*, London: Routledge, 1998.
- Buchanan, Allan, *Theories of Secession*, Philosophy and Public Affairs, 1997, No. 1.
- Bunce, Valerie, *The Elusive Peace in the Former Yugoslavia*, Cornell International Law Journal, 1995, Vol. 28.

74 Ово се чини веома важним и у случају Косова и Метохије где ће коначно решење статуса јужне српске покрајине зависити од преузимања дела одговорности коју носи процес изградње и учвршћивања мира и безбедности у региону, уз неизбежну посредничку улогу Уједињених нација. Видети: Душко Димитријевић, Ивона Лађевац, Михајло Вучић, *Анализа предузећих активностии у оквиру система УН у вези са решавањем ишћања Косова и Метохије*, Међународни проблеми, 2012, вол. 64, бр. 4, стр. 252–274.

- Cassese, Antonio, *International Law*, Oxford: University Press, 2001.
- Crawen, Matthew, *The European Arbitration Commission on Yugoslavia*, British Year Book of International Law, 1995, Vol. 66.
- Crawford, James, *State Practice and International Law in Relation to Unilateral Secession*, Report, Cambridge: University of Cambridge, 1997.
- Crawford, James, *The Creation of States in International Law*, Oxford: Clarendon Press, 2006.
- Decker, Günter, *Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen*, Göttingen: Verlag Otto Schwartz & Co., 1955.
- Димитријевић, Војин, *Промене на југословенском њросџору и међународна људска ѓрава*, у: Милан Шаховић (ур.), *Међународно право и југословенска криза*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1996.
- Dimitrijević, Vojin, *The Construction of States: Nationalism and the Definition of Nation-States in Post-Communist European Countries*, in: B. Stern (ed.), *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe*, The Hague/Boston/London: Kluwer Law International, 1998.
- Димитријевић, Душко, *Суццесија члансџва у Уједињеним нацијама – случај СФР Југославије*, *Међународни проблеми*, 2007, бр. 1.
- Димитријевић, Душко, *Међународно ѓраво суццесије држава: Суццесија државне имовине с ѓосебним осврџом на суццесију СФР Југославије*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2007.
- Димитријевић, Душко, *Међународноѓравно реѓулисаније ѓериѓорије држава*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2008.
- Димитријевић, Душко, Лађевац, Ивона, Вучић, Михајло, *Анализа ѓредузетѓих акѓивносѓи у оквиру сисѓема УН у вези са решавањем ѓиѓања Косова и Меѓохије*, *Међународни проблеми*, 2012, вол. 64, бр. 4.
- Димитријевић, Душко, *Државне ѓранице након суццесије СФР Југославије*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2012.
- Doehring, Karl, *Self-Determination*, in: Bruno Simma (ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford: University Press, 2002, Vol. I.
- Ђорђевић, Стеван, *О конѓинуиѓијеѓу држава с ѓосебним осврѓом на међународно-ѓравни конѓинуиѓијеѓ Краљевине Југославије и ФНРЈ*, Београд: Научна књига, 1967.
- Етински, Родољуб, *Даѓуми суццесије ѓрема миѓљењу Баѓинѓерове комисије*, у: Коста Михајловић (ур.), *Суццесија и континуитет Савезне Републике Југославије*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2000.
- Fitzmaurice, Gerald, *The General Principles of International Law*, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1957, Vol. 92.
- Фиш, Јерг, *Право народа на самоѓредељење, обуздавање једне илузије*, Београд: Албатрос плус, 2013
- Franck, Thomas, *The Emerging Right to Democratic Governance*, *American Journal of International Law*, Vol. 86, No. 46.
- Grant, T. D., *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*, Westport: Praeger, 1999.

- Hanna, Roya M., *Right to Self-Determination in In Re Secession of Quebec*, Maryland Journal of International Law, 1999, Vol. 23, No. 9.
- Hanum, Hurst, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accomodation of Conflicting Rights*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1990.
- Haverland, Christine, *Secession*, in: Rudolf Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. IV, Amsterda: Elsevier, 2000.
- Jennings, Robert, Watts, Arthur (Eds.), *Oppenheim's International Law*, Oxford: University Press; 2008.
- Јовичић, Миодраг, *Државности федералних јединица*, Београд: Издавачка задруга Политика и друштво, Научна књига, 1992.
- Јовичић, Миодраг, *Велики уставни системи, елементи за једно ујоредно уставно право*, Београд: ИРО Светозар Марковић, 1984.
- Kaplan, M. A., Katzenbach, N. B., *The Political Foundations of International Law*, New York: John Wiley, 1961.
- Касезе, Антонио, *Самоогређење народа*, Београд: Службени гласник, 2011.
- Кегли, Чарлс В., Виткоф, Јудин Р., *Свејска јолијтика, иренд и итрансформација*, Београд: ЦСЕС, Дипломатска академија, 2004.
- Kelsen, Hans, *The Law of the United Nations*, London: Stevens & Sons, 1950.
- Kohen, Marcelo G., *Introduction*, in: M. G. Kohen (ed.), *Secession, International Law Perspectives*, Cambridge: University Press, 2006.
- Kohen, Marcelo G., *Le problem des frontieres en cas de dissolution et de separation d'Etats: quelles alternatives?*, in: O. Corten, B. Delacourt, P. Klein, N. Levrat (eds.), *Démembrement d'Etats et delimitations territoriales: L'uti possidetis en question(s)*, Brussels: Bruylant, 1999.
- Kornprobst, Markus, *Irredentism in European Politics: Argumentation, Compromise and Norms*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Крећа, Миленко, *Багинићерова арбијиражна комисија – кријички осврћ*, Београд: Југословенски преглед, 1993.
- Lauterpacht, Hersch, *Recognition in International Law*, Cambridge: University Press, 1947.
- Marek, Krystina, *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Geneve: Droz, 1954.
- Нинчић, Ђура, *Проблем суверености у Повељи и пракси Уједињених нација*, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1967.
- O'Connell, Daniel Patrick, *The Succession of States in Municipal Law and International Law*, Cambridge: Univeristy Press, 1967, Vol. I.
- Обрадовић, Константин, *Проблеми везани за сукуесију СФРЈ*, у: Милан Шаховић (ур.), *Међународно право и југословенска криза*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996.
- Palermo, Francesco *Territory and the Law of Ownership: From Misunderstanding to Opportunity*, in: Matteo Nicolini, Francesco Palermo, Enrico Milano (eds.), *Law, Territory and Conflict Resolution: Law as a Problem and Law as a Solution*, Boston: Brill Nijhoff, 2016.
- Pavković, Aleksandar, *Secession*, in: M. Sellers, S. Kirste (Eds.), *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*, Springer Science, Business Media B. V., 2018.

- Павковић, Александар, Радан, Петар, *Сиварање нових држава: Теорија и пракса ошцеиљења*, Београд: Службени гласник, 2008.
- Pellet, Alain, *La Commission d'Arbitrage de de la Conférence Européene pour la Paix en Yugoslavié*, *Annuaire Français de Droit International*, 1991–1993.
- Pellet, Alain, *Legal Opinion on Ceratin Questions of Internationl Law Raised by the Reference*, in: Anne F. Bayefsky (ed.), *Self-Determination in International Law, Quebec and Lessons Learned*, Kluwer Law International, Hague/London/Boston, 2000.
- Pellet, Alain, *Legal Opinion on Certain Questions of International Law Raised by the Reference*, in: A. Bayefsky (ed.), *Self-determination in International Law Quebec and Lessons Learned*, Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2000.
- Radan, Peter, *Secession and Constitutional Law in the Former Yugoslavia*, *Univeristy of Tasmania Law Review*, 2001, Vol. 20, No. 2.
- Raflos, Xavier Pons *Secession in International Law*, Instituto de Derecho Publico, Barcelona, <http://idpbarcelona.net/docs/blog/secession.pdf>, 27/03/2020
- Рачић, Обрад, *СР Југославија: Дисконитинуићей члансйва у Уједињеним нацијама*, Југословенска ревија за међународно право, 1993, бр. 1–2.
- Ribbelink, Oliver, *State Succession and the Recognition of States and Governments*, in: Jan Klebbers, Martti Koskenniemi, Oliver Ribbelnik, Andreas Zimmermann (eds.), *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition: The Pilot Project of the Council of Europe*, The Hague: Kluwer Law International, 1999.
- Rich, Roland, *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, *European Journal of International Law*, 1993, Vol. 4, No. 1.
- Roy, Audrey Jane, *Sovereignty and Decolonization: Realizing Indigenous Self-Determination at the United Nations and in Canada*, Victoria: University of Victoria, 2001
- Šahović, Milan, *La reconnaissance mutuelle entre les Républiques de l'ex-Yugoslavie*, *Annuaire Français de Droit International*, 1996.
- Шаховић, Милан, *Расйаг СФРЈ и сйварање нових држава*, у: Милан Шаховић (ур.), *Међународно право и југословенска криза*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996.
- Tamir, Yael, *Liberal Nationalism*, Princeton: Princeton University Press, 1993.
- Thürer, Daniel, Burri, Thomas, *Secession*, in: Rüdiger Wolfrum (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford: University Press, <http://opil.ouplaw.com>, 15/12/2015.
- Tomuschat, Christian, *Secession and Self-Determination*, in: Marcelo G. Kohen (ed.), *Secession, International Law Perspectives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Verzijl, J. H. W., *International Law in Historical Perspective*, Leiden: AW Sijthoff, 1974, Vol. II.
- Vidmar, Jure, *Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice*, *St. Antony's International Review*, 2010, Vol. 6, No. 1.
- Wellman, Cristopher, *A Defense of Secession and Political Self-Determination*, *Phiosophy and Public Affairs*, 1995, Vol. 24, No. 2.

Duško Dimitrijević

SECESSION OF STATES IN THE DOCTRINE AND PRACTICE
OF INTERNATIONAL LAW

S u m m a r y

The development of the international legal doctrine on the secession of states went hand in hand with the evolution of legal understandings of state sovereignty. This symmetry was imbued with philosophical premises that arise from epistemological points of view on the notion of the state and law in general. Given that modern theory of the state transcends earlier conceptual approaches that reduce secession to a meta-legal problem, any scientifically based discussion presupposes a synthesis of legal doctrine and practice. This is all the more so because the secession process raises a large number of legal issues essential to the existence of a state whose resolution requires a more concise discussion than that encouraged by political debates or ethical principles to which this phenomenon relates. The absence of codified rules on secession, however, does not provide enough space to formulate exact and reliable criteria by which secession could be considered legally acceptable or justified. Previous empirical experiences of secession based on the concept of gaining independence through decolonization and self-determination, or on the idea of liberation by domination, exploitation, and oppression, have accessory significance to contemporary international practice. This is somewhat understandable, because the legitimacy of modern secession stems primarily from internal reasons that presuppose the existence of severe forms of state repression, systemic discrimination or gross violation of human rights and fundamental freedoms, which ultimately prevents the exercise of the rights of various social groups to internal self-determination. The emphasis on secession and its realization in practice today therefore depends not only on international political circumstances, but also on the real political conditions within states in which the rules and principles of positive international law must be applied.